

A SZABOLCSI HAJDÚVÁROSOK HÍRSZERZŐ ÉS RIASZTÁSI LÁNCA VÁRAD ELESTE UTÁN

A szabolcsi hajdúvárosok a Bocskai-szabadságharc eredményeként Bocskai kiváltságolásainak köszönhetik létüket. A fejedelem két kiváltságlevélben adott földet és nemesi szabadságjogokat itt megtelepülő hajdúkatonáinak, először Korponán, 1605. december 12-én 9254 hajdúvitéznek, majd 1606. szeptember 2-án Kassán a Szoboszlóra települő, de szám szerint meg nem nevezett lovashajdúknak. Ugyanilyen kiváltság volt Kölesér–Nagyszalonta adománylevele is, de az Bihar területén feküdvén, sorsa is más-ként alakult, mint a szabolcsi hajdúvárosoknak. Ismeretes, hogy a szabolcsi hajdúvárosok a bécsi békekötés (1606) értelmében visszakerültek a magyar korona fennhatósága alá, de azt is tudjuk, hogy a későbbiekben váltakozva tartoztak hol a Magyar Királysághoz, hol pedig Erdélyhez.

Témánk szempontjából fontos kiemelni, hogy a hajdúvárosokra, mint hírszerzési forrásra minden esetben mindkét fél – mind a Magyar Királyság, mind pedig Erdély – számított. Erősítette ennek fontosságát az a tény, hogy a hajdúvárosok, mint gyakorlatilag hódolt-sági területre vagy annak peremére települt katonai erősségek, a törökök uralta területek felé nehezen nélkülözhető kapcsolatokkal rendelkeztek. Katonai erejük és földrajzi helyzetük miatt a Török Birodalom szemében mindvégig szálkának számítottak.¹ A hajdúvárosok ezért felsőbb parancstól, illetve elvárástól függetlenül is kiépítették és működtették saját hírszerző szolgálatukat, amelyet részint kötelességből, de saját jól felfogott érdekük-től vezérelve is megosztottak a Királyság, illetve a Fejedelemség katonai vezetőivel.²

¹ 1615-ben, a zsitvatoroki béke meghosszabbítását illető tárgyalások alkalmával komolyan hírc járta, hogy a törökök ragaszkodnak a hajdúvárosok katonai jellegének megszüntetéséhez. Ez ellen a felső-magyarországi rendek részgyűlése a nádorhoz írt levélben tiltakozott: „méltoztassék a' Törökkel való tractatust és frigyct úgy effectuáltatni, hogy velünk egyetemben, a' Hajdu Vitézek, kik ad fidelitatis homagium Ó Felségének Obstrictusok, in ipsorum Donationibus, bonis et libertatibus tscendességbe tartattassanak meg. Mert Nagyságos Uram! Országúl nem tagadhatjuk, tartunk ettől, hogy a rcánk következendő nyomorúság miatt, artzal reánk fordulván, az egész Tiszántúl való földet maga mellé eskesse, a' kik megesküsznek, velek egygyütt ellenségink legyennek, a' kiis pnig meg nem esküsznek 's mellette nem állanak, azokat le vágnak, és Jóságokat tüzzel vassal semmivé tegyék; ... forog ez is eszünkbe, a' mi Országunkban sem Ó Felségének, sem az Országának, semmi olly kész hada nincs, kihez bizhatnánk, ha a' Hajdúságot is Jóságokban való megháborítással, szabadságok-nak elvételével, Töröknek hódolással való erőltetéssel, és házok kerítésének elvonásával ellenségünké tegyük, a' Török erőltén állapotunkat eszébe vévén, ezen előttünk való kész hadával, mellyel Országunkba vagyón, artzal reánk fordulván; és véletlenül bennünket Országostól elveszessen.” (Kassa, 1615. okt. 15. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár [SzSzBML] IV. A. 502. A. 1. No. 33. F. 54. 1615.) Az ügy komolyságát bizonyítja, hogy maga a koronás uralkodó, II. Mátyás személyesen nyugtatta meg a hajdúvárosokat. „Sőt inkább ez el rendelttet hogi azok az fogiatkozások és akadaliok melljek eddigh löttek az ellen az Bekesség ellen, mely az Törökökkel Zsitvatorok mellett componalattott, hogi azok meg jobbitatnanak es helyre allattatnanak ... Melly akadaliok immar ez utan el bomolva, nem bizonytalanul, imide amoda lakni ez mi birodalmunkban levő Hajdu vitezek csendesen és békességesen lakhatnak és maradhatnak. Minek okáért titket minnyájan kegyelmesen intünk és jelen való Hivcink által megh találunk: Hogi azokat az rossz és nem io akaro emberektől szarmazó híreket, semminck itelem. Az mi hozzánk való tiszta tökéletességeknek és szükségeknek s főbb képpen az szent bekességnek megh tartasa ugimint erdemek szerint valo valosaghos kiraljotokhoz lesztck es maradjatok: ujab dolognak ismet mozdítasat el tavoztassátok es effele hejabavalo valaszokat tenenyetek.” (Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fióklevéltár IV. A. 502. h. F. V. No. 44. 1615.) Vö. *Rácz István*: A hajdúk a XVII. században. Debrecen, 1969.

Ismeretes, hogy a szabolcsi hajdúvárosok Forgách Zsigmond felső-magyarországi főkapitány 1613-ban kelt instrukciói értelmében a kassai főkapitány hadiszéke alá tartoztak, ilyen értelemben tehát végvárak módjára kezelték őket. Erdély fennhatósága idején ezt a feladatkört a mindenkori kállói kapitány látta el,³ aki a Magyar Királysághoz való tartozás esetén is a katonai hierarchián belül fontos közvetítő szerepet töltött be. A nevezett instrukció nyolcadik pontja értelmében: „A kapitánynak nagy gongia legien arra, iol vigiaztasson az helyre feő kepen ha valami gonosz hírek teörteneenek, Megh hit embereket tarchianak, az kik az Török feleöl valo hireketh igazan megh hozak az holdultsagh helyeken leveő biraknak feyekre megh paranchiolya, hogy az Teörök feleöl valo hireketh igazan megh hozak minden üdeöben es ha my oly hírek hoznek minenkünk kassay Generalis kapitaninak, az kapitany éljel nappal ertesünkre adgia.”⁴

Az utasítás tehát világosan megszabja hajdúvárosok kötelességét a hírszerzés terén, nevezetesen előírja, hogy a hódoltságban embereket tartsanak, a hódolt helyen fekvő mezővárosi és falusi bírakat kellő ellenőrzés mellett rábírák a hírek továbbítására, s ha érdemi információkat szereznek, azokat haladéktalanul a kassai főkapitányhoz továbbítsák. Az utasítás előírta a katonai készületet és a tokaji kapitány utasítására a „felülést” is. Az utasításból kiderül, hogy a kassai főkapitány Halasi Fekete Péter⁵ szoboszlói kapitány kötelességévé tette a hajdúság egészének felügyeletét, hírszerzésének ellenőrzését és katonai irányítását.

Maga a hírszerzési metódus jól illeszkedik a korabeli magyar hírszerzés egészébe.⁶ A hírszerzés központjai a fontosabb végvárak voltak, s a hivatásos hírszerzők mellett

² A korabeli magyar hírszerzésre újabban lásd *Ágoston Gábor*: *Információszerzés és kémkedés az Oszmán Birodalomban a 15–17. században. Információáramlás a magyar és török végvári rendszerben. (Szerk. Petercsák Tivadar és Berecz Mátys.)* Eger, 1999. (Studia Agriensia 20.)

³ 1658-ban egy bősörményi peres ügyben például fellebbviteli fórumként a kállói kapitány hadiszékkét keresték fel. *Nyakas Miklós*: Egy bősörményi polgári per tanulságai. In: *A Hajdúsági Múzeum Évkönyve. (HMÉ) V. (Szerk. Nyakas Miklós.)* Hajdúböszörmény, 1983. 119–127. o.

⁴ *Komáromy András*: A szabad hajdúk történetére vonatkozó levéltári kutatások. Budapest, 1898. 394–395. o.; *Nyakas Miklós*: A Hajdúkerület kialakulásának néhány problémája. HMÉ III. Hajdúböszörmény, 1977. 51. o. Ez utóbbi betűhű közlés.

⁵ Fekete Péter (halasi) a Boeckai-szabadságharcban feltűnt hajdútsízt, akit Korponán így jellemeztek: „Én vagyok, akit a városban dicsérnek, a városban kívül gyaláznak.” A szabadságharc alatt félcímtes hírnévre tett szert. 1606-ban Várad őrsége csak úgy adta át a várat, ha katonáit Boeckai elparancsolja annak közeléből. A fejedelem többször parancsot adott neki katonái megfegyverezésére. 1607 márciusában Fekete tudatta Thurzó György királyi biztossal: katonái oly mértékben zúgolódnak, hogy maga sem mer közéjük menni. 1608 májusában Báthory Gábor birtokadományt adott neki Burdán, s ugyanekkor rétszentmiklósi házat és földjét kiváltságolja. 1612-ben Szoboszló kapitánya lett. Ez év januárjában a privilegizált hajdúk közül „kihányt” parasztokat a király zászlaja alá toborozta. Ez évben Nagy András hajdúfőkapitányt elfogatta és kiadta Thurzónak. Márciusban Báthory Gábor elfoglaltatta Fekete Péter jószágait, mire hajdúival a király hűségére esküdött. 1616-ban Bethlen ellenében Homonnait támogatta, de Konyár(d)nál vereséget szenvedett. 1619-től Bethlen hűségére állt, és részt vett a Habsburg-ellenes hadjáratokban. 1620 májusában a csehek megsegítésére küldték, majd a Dunántúl elfoglalására. 1621-ben is jelen volt a harcokban, amelyekben jelentős hadisikereket ért el. 1633-ban még szoboszlói kapitány volt. 1606. szept. 2-án Boeckai az alatta szolgáló hajdútsíztelkekkel együtt Szoboszlót adja adományul. Emellett Boeckaitól feleségével, Éles Annával 1606-ban, II. Mátyástól pedig 1617-ben címeres nemeslevelet kapott. Az előbbi Bihar, az utóbbit Szabolcs vármegye hirdette ki. Fekete családnév szerepel Szoboszlón 1635-ben. Sándor nevű fiától született unokája, László hajdúnemes (is) Szoboszlón, Mihály pedig Nádudvarra költözött. Nemességüket a Hajdúkerület több ízben is megerősítette. *Nagy László – Nyakas Miklós*: Hajdútsíztességük tükrö. Hajdúböszörmény, 2001. (Studia Oppidorum Haidonicalium VII.) 127. o.

⁶ Párhuzamos példaként említhetjük: *Kelenik József*: Kémek, hírek, rémhírek. Hírszerzés és hadviselés a dél-dunántúli végteken a 17. század első felében. In: *Információáramlás a magyar és a török végvári rendszerben. i. m. 169–182. o.*

elsősorban a falusi, mezővárosi bírákra, kereskedőkre, a török közé járó emberek szóbeli jelentéseire, a török szolgálatában álló, de valamilyen okból a magyar ügygel szimpatizáló híradásaira támaszkodott.⁷ A fentiekből viszont kiderül, hogy a szabolcsi hajdúvárosok esetében az instrukció szerint is, ténylegesen is a hírek, értesülések egy kézben gyűltek össze, eleinte Halasi Fekete Péter szoboszlai kapitány, majd annak elhunytá után a ténylegesen első várossá, majd formálisan is központtá alakuló Hajdúböszörmény kapitánya irányítása alatt.⁸

A Szabolcs vármegyével kialakult hagyományosan rossz viszony nem akadályozta azt, hogy a hajdúvárosok a kállói, illetve a kassai főkapitány mellett integrálódjanak a vármegyei hírszerzéshez,⁹ mint ahogyan maga a vármegyei hírszerzés is része volt annak a nagy láncolatnak, amely végül a felső-magyarországi főkapitány kezében futott össze.

Igy legutóbb II. Rákóczi György fejedelemsége idején is. Tudott dolog, hogy a fejedelem sikertelen lengyelországi vállalkozása a török bosszuló hadjáratát váltotta ki, s ez a hajdúvárosok pusztulását vonta maga után. A tragikus sorsú fejedelemhez a hajdúvárosok ugyanis az utolsó pillanatban is ragaszkodtak.¹⁰

E hadjárat a térség katonai és politikai erőviszonyaiban lényeges változást eredményezett, Várad kulcsfontosságú erőssége ugyanis török kézre került (1660) s vele együtt a szomszédos kisebb várak is.¹¹ A török hódoltság kiterjeszkedett, a bihari, úgynevezett kishajdúvárosok kiváltságait elvesztve töröknek hódolt helyek lettek, a szabolcsiak azonban a vasvári békekötés értelmében nem, s megmaradhattak a magyar királyság fennhatósága alatt, noha a török nyílt kísérleteket tett ezek hódoltatására is.¹²

II. Rákóczi György tragédiája, Erdély pusztulása és Várad török kézre kerülté jogilag is új helyzetet teremtett a hajdúvárosok számára. Legkevesbé most az számított, hogy ismét visszakerültek a Magyar Királysághoz. Nagyobb horderejű volt ennél az, hogy az Erdélyi Fejedelemség bukása mintegy sokkolta a magyar rendeket, akik országgyűlési törvények erejével kötelezték a hajdúvárosokat a további katonai feladatvállalásra, s a magyar védelem réseinek betömésére. A hajdúság történetével foglalkozó irodalom ezt a helyzetet korábban nem vette figyelembe. Igaz, ennek konkrét katonai eredménye legalábbis kétséges volt, de a törvény mindenesetre sok mindent megmagyaráz abból, ami a következő évtizedekben történt.¹³ Az 1659. évi 1. cikkelyben I. Lipót császár és király

⁷ Vö. *Takács Sándor*: Kalauzok, kémek a török világban. *Századok*, 1913. 265–280., 321–338., 400–418. o.; *Nagy László*: Bethlen Gábor hírszerző és elhárító szolgálata. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1973. 445–480. o.

⁸ Az alább következő kérdéskör egészére lásd *Nyakas Miklós*: A szabolcsi hajdúvárosok helyzete Várad eleste után a kassai főkapitányhoz írt levelek tükrében. *HMÉ VI.* 1987. 23–55. o. A nem hivatkozott idézetek forrását lásd e tanulmány adattári részében.

⁹ Különösen áll ez a az ún. harmadik hajdúfelkelés utáni időszakra. Kömlői Kiss Miklós böszörményi kapitány Szabolcs megye rendjeinek a következőképpen ír: „Kihez képest hitikre ket Attyahkffiait boczatottuk Nagyságtok és kegyelmeitek közibe, mi szánkal mondando szavaknakis helt es hitelt adnanak oly meddighis vagon Nagyságtok, kegyelmeitek, hogy minden alkalmasaghal Nagyságtokkal kegyelmeitekkel együt az Szegény hazának igaz tagjai, hív szolgulatunkat bemutatthassuk, mi rolunk is Nagyságtok, kegyelmeitek provideálnak, holot Nagyságtoknak, kegyelmeiteknek igaz szolglatu incorporatus tagjai vagyunk.” Kömlői Kiss Miklós böszörményi kapitány Szabolcs vármegyéhez. Böszörmény, 1640. júl. 19. (SzSzBML IV. A. 1. F. 58. No. 40. 1640.) Közölve: *Nyakas Miklós*: Kömlői Kiss Miklós böszörményi főkapitány két levele Szabolcs vármegyéhez. *Múzeumi Kurír*, III. 4. 1977. 40–42. o.

¹⁰ Vö. Szalárdi János siralmas magyar krónikája. (Kiad. *Szakály Ferenc*.) Budapest, 1980.

¹¹ *Lukinich Imre*: Erdély területi változásai a török hódítás korában. 1541–1711. Budapest, 1918. 407–424. o.

¹² *R. Várkonyi Ágnes*: Erdélyi változások. Budapest, 1984. 47. o. Igaz viszont, hogy a Várad szerepét átvette Székelyvár várát le kellett rombolni.

¹³ Mindenekelőtt kiváltságaik legfelsőbb szintű, többszörös megerősítését, azt a nagyszámú védlevelet, amelyet vagy a királyság legfelsőbb vezetői, vagy a császári tábornokok adtak ki. Ezzel kapcsolatban lásd:

hitlevelének a 16. feltételében újból megismételte, hogy „az ő császári és királyi felségétől való kiváltságokat bíró katona hajdúk éljenek azokkal, és uralkodása alatt offensége méltóztatni fog megerősíteni azokat”. Az 1659. évi 73. cikkely pedig elrendelte, hogy „Szabolcs vármegye hajdúi, akik Magyarország boldogult isteni királyai által abból a célból kiváltságoltattak, hogy azokat a részeket és az országot a törökök és az ellenséges portyák ellenében megvédjék, az 1647. évi 65. cikkely szerint a határvidékiekhez hasonlóan az országon kívül nem kötelesek katonáskodni”.¹⁴

A szabolcsi hajdúvárosok 1660 után a régi-új módon a kassai főkapitány hadiszékére hallgattak. Mindez azt eredményezte, s ez a későbbiek folyamán nagy jelentőségűnek bizonyult, hogy nem kerültek Szabolcs megye keretébe, noha kapcsolat természetesen kialakult közöttük, bár ez alapvetően más jellegű volt, mint a megyei joghatóság.¹⁵ Jobbára ugyanis katonai-védelmi kérdésekre vonatkozott. Így történt ez 1660 veszedelmekkel terhes esztendejében is. Ez év február tizenkettedikén ugyanis a hét hajdúvárosbeli kapitányok és hadnagyok levelet intéztek Polgárról Szabolcs megye rendjeihez, amelyben hírül adták a török készülődését, s azt is, hogy értesüléseik szerint a török nem egyéb helyekre, hanem „az hajdúvárosok romlására” jönne, s csak azután fordulna Erdély irányába. Kérték ezért, hogy a vármegye is üljön fel, s Dadán és Dobon gyülekezzen. Ez ügyben követséget is menesztettek Szabolcshoz, Vajda Györgyöt harmadmagával.¹⁶

Történetírásunk hajlamos a török megtorló hadjáratának, az úgynevezett Szejdi-járásnak (1660) túlzottan nagy jelentőséget tulajdonítani, s azt olyan cezúraként tekinteni, amely a hajdúvárosok katonai szerepkörének teljes megszűnését eredményezte, s amelynek elsőrendűen fontos gazdasági és demográfiai következményei is voltak.¹⁷ Anélkül, hogy a tragédia tényleges jelentőségét kisebbítenénk, e kérdésben árnyaltabban kell fogalmaznunk. Így például katonai szerepüket illetően is. A császári hadvezetés például 1660 után is komoly katonai erőt tulajdonított a hajdúvárosoknak, igaz, jórészt ok nélkül, bár nem teljesen alaptalanul.¹⁸ A hajdúvárosok maguk sem mondtak le – ezt, amint láttuk és látni fogjuk, nem is tehették – minden katonai szerepvállalásról. E téren jelentőségük tehát véglegesen nem szűnt meg, noha sokszorosan átértékelődött, s az önvédelem mellett elsősorban a hírszerzésre s a közeli végvárak – elsősorban Kálló és a kevésbé ismert Ibrány, később Ónod – katonaságának segítésére szorítkozott.

Az önvédelem ugyanis Várad török kézre kerülte óta mindennél fontosabbnak bizonyult, amelynek nélkülözhetetlen kelléke volt a pontos hírszerzés. A vasvári béke ugyanis e tájon sem teremtett nyugalmi állapotot, s ezt az időszakot leginkább félig békének, félig háborúnak tekinthetjük. Thököly kurucainak közelesen való színre lépte pedig vég-

Origo et Status Privilegiatorum Oppidorum Hajdonicalium; alium ex Legibus, Privilegiis, aliisque monumentis de promptis. H. n., é. n. és *Nyakas Miklós*: Hajdúkerületi statútumok 1696/8–1844. Hajdúbosszörmény, 2003. (Studia Oppidorum Haidonicalium X.) 30. és 260–337. o.

¹⁴ *Nyakas Miklós*: Hajdúkerületi statútumok 1696/8–1844. i. m. 309. o.

¹⁵ Igaz ugyan, hogy Szabolcs megye már 1666-ban kísérletet tett a hajdúvárosok megadóztatására, eredménytelenül. Viszont a hajdúvárosokba szökött jobbágyság kiadatása állandó vita tárgyát képezte. V. ö.: *Rácz István*: A hajdúk a XVII. században. Debrecen, 1969. 148. o. Szabolcs megye és a hajdúvárosok viszonya a Hajdúkerület megalakulása következtében egészen másként alakult. Vö. *Nyakas Miklós*: A Hajdúkerület kialakulása. HMÉ V. i. m. 83–89. o.

¹⁶ A hét hajdúvárosbeli kapitányok és hadnagyok levele Szabolcs vármegyéhez. *Polgár*, 1660. febr. 12. *Történelmi Tár*, 1903. 435–436. o. Hivatkozási alap: Szabolcs vármegye levéltára F. 78. No. 62. 1660.

¹⁷ Különösen végletes képet fest *H. Fekete Péter*: Hajdúszoboszló és a hajdúság pusztulása 1660-ban. Debrecen, 1960.

¹⁸ *Rácz I.*: i. m. 151. o. Ekkor Spankau még a török terjeszkedés meggátolására is alkalmasnak vélte őket.

képp átláthatatlanná tette a helyzetet. A közeli török végvárok – elsősorban Várad – katonasága ugyanis komolyan gondolta a szabolcsi hajdúvárosok hódoltatását. Székelyhíd vára egy ideig komoly gátat jelentett, de a vasvári béke értelmében azt le kellett rombolni. Igaz, ez a rövid, de hathatós tevékenység a hódoltság területi kiterjedésében végül mégis maradandót alkotott.¹⁹ A török a hajdúvárosokra nem utolsó sorban a városokba szökött jobbágyok miatt haragudott. Az újavárosi bíró 1668 februárjában adta hírül a böszörményieknek a török fenyegetőzését: „meg higgyék azok a hódulatlan Hajdu városi kutyák, hogy bizony rosszul járnak miattunk.” A szoboszlóiak pedig egyenesen arra kérték Csáky Ferenc kassai főkapitányt, hogy a hódoltatási törekvések miatt jelöljön ki más helyen levő biztonságos lakhelyet számukra.²⁰ A kassai főkapitány azonban válaszában nyugalomra intette őket, mondván, hogy a békekötés szerint Szabolcs és Szatmár megyék hódolatlanok maradtak, így tehát nem kell félni Szoboszlónak sem.

A török fenyegetések és zsarolások ettől függetlenül napirenden voltak. A böszörményiek például 1668 januárjában Csáky Ferenc kassai főkapitánynál egy szerepi török szpáhírbirtokosra panaszkodtak, aki nyilván váradai török lehetett, s aki három Böszörménybe szökött jobbágyát követelte tőlük. A „Bíráktól azt üzente reánk – írták –, hogyha haza nem mennek, megh eskütt arra, hogy ha ötven Beszermeni embert kijül talál is, mind levágja, a melyet máris el kezdett és követett, mert hogy azon szerepi Török Ur egy emberünket agion vert.”

A törökök és a hajdúvárosiak viszonyát elmérgesítette a magyar végváriak hódoltságbeli portyázása is, amelyben alkalmasint maguk a hajdúvárosiak is részt vettek. A hét hajdúváros fegyvert fogott hadinépe a Hadház melletti táborból 1668. július 26-án azt írta Felső-Magyarország főkapitányának, hogy a váradai basa méltatlanul vádolja őket a békesség bontogatásával, mert ők ennek ugyan nem okai, s „Tolvaj egy is közülünk ki nem áll”. Saját jól felfogott érdekük is ezt követeli – érveltek –, hiszen „az Pogánnak tor-kában lakunk”, s éppen ezért „az sok nyuzó fosztó s kóborló tolvajokat úzzük kergettyük és ölettyük”. „Sőt mégh ha az Töröktől mernénk, mégh az Török végh Várai között is megh kergetnénk” – tették hozzá a nagyobb nyomaték kedvéért.

A váradai törökök azonban nyilván nem minden alap nélkül vádolták a hajdúvárosiakat. Bizonyítja ezt az 1668 decemberében Kassán tartott haditörvényszék, amelyre különböző végvárok katonái mellett nyolc szoboszlói hajdúvitézt is megidézték, s azzal vádolták őket, hogy a „békesség bontogatására”, s „az Teöreököknek is bosszantására” a váradiaknak hódolt komádiak marháját elhajtották, s csak váltságdíj fejében voltak hajlandók visszaadni. Ráadásul a már keresztben álló búzájukat is felégették. A derecskeieknek és a kabaiaknak marhájukat ugyancsak elhajtották, Berekböszörményben pedig embert is öltek, marhát is raboltak.²¹

A kassai főkapitány az államközi béke megőrzése érdekében szigorúan tilalmazta a hódoltságbeli zsákmányszerző akciókat, közismerten kevés eredménnyel. Többek között a végváriak általános fizetelensége miatt, de a magyar nemesi osztály hódoltságbeli érdekeltsége miatt is.²² Egyebek mellett Csáky Ferenc a hajdúvárosokat is utasította arra,

¹⁹ Vö. *Szakály Ferenc*: Magyar adóztatás a török hódoltságban. Budapest, 1981. Elsősorban az erdélyi érdekeltségek, de a Magyar Királyság érdekeltségei is jórészt megőrződtek a többféle adózó területeken.

²⁰ Erre később a császári hadvezetés komolyan gondolt is. Vö. *Rácz I.*: i. m. 151. o.

²¹ Vö. *Nyakas Miklós*: A kállói végváriak és a török hódoltság az 1660-as években. Egy vallatási jegyzőkönyv tanulmányai. A Debreceni Déri Múzeum évkönyve. Debrecen, 1985. 63–75. o.

²² A kérdés legújabb kifejtése *Szakály Ferenc*: Magyar adóztatás a török hódoltságban. i. m.

hogy a hódoltság területére járó fosztogatók ellen erélyesen lépjenek fel. Ez azonban többnyire csak jámbor kívánság maradt. Több okból is. Egyrészt a „fosztogatók” rendszerint hivatásos katonák voltak, akik mögött gyakran tekintélyes fegyveres erő is állott, olykor pedig főúri pártfogók. Jellemző példaként említhetjük a Magyar Mihály nevű végvári katona esetét, aki Pethő vicegenerális szolgálatában állott, s így annak hathatós védelmét élvezte. Magyar Mihály több társával együtt rendszeresen járta a török hódoltságot, s onnan részint marhákat hajtott el, részint pedig szökött jobbágyok visszahozatalára vállalkozott. Magyar Mihályt hazatértében a dorogiak a kassai főkapitány parancsára hivatkozva elfogták, s amint Csáky Ferencnek jelentették, a hódoltság területéről származó marhákat kobozták el tőle; „Eökör, Tehényh is vagyon a fele részt közte”. Kétszázhat darab jószágáról volt szó! Magyar Mihály katonái azonban hamarosan visszaszerezték azokat: „hatalmasul rea menvén azon marhat, mellettük levő őrző Embereinktől el vették.” – panaszták a dorogiak. Az ügyből vizsgálat lett ugyan a kassai főkapitány hadiszékén, de az nyilván nem sok eredménnyel járt.

Természetes, hogy a végváriak hódoltságbeli vállalkozásai gyakran a törökkel való komoly összetűzésekhez vezettek. Így például 1668 augusztusában Bocs²³ (Bihar megye) mellett a váradi Husszain agát „verték” fel, amely a váradi törökök készülődését váltotta ki, s az általános légkört is nagyon elmérgesítette.

A dolog természetéből fakadt, hogy a váradi törökök sem maradtak el a „békekészbontogatásban”. Ugyancsak 1668 augusztusában Nyírbéltekről (Szatmár megye) a csorda behajtásakor két gyermeket raboltak el, de a példákat mindkét részről bőségesen lehetne idézni. Ez a légkör magyar részről az állandó vigyázást, a hírek gyűjtését, a török mozdulatainak szemmel tartását követelte meg, amelyet a kassai főkapitány a hajdúvárosok egyik elsőrendű kötelességévé is tett. Egyébként is létérdekük fűződött a hódoltságbeli események állandó figyelemmel kíséréséhez, a török hírek gyűjtéséhez, az állandó vigyázáshoz. A kapott vagy szerzett értesítéseket rendszerint a kállói kapitányhoz jelentették, aki azokat haladéktalanul továbbította Kassára vagy pedig a főkapitány tartózkodási helyére, illetve szükség esetén a szomszédos végvárakba is, így például Tokajba, Ibrányba²⁴ vagy Szatmárra.

Nem érdektelen megvizsgálunk, hogyan működött a hajdúvárosok hírszerző és riasztási rendszere, illetve azt sem, hogy veszélyhelyzetben milyen lépésekre határozták el magukat. A rendelkezésre álló adatokból kitűnik, hogy a hajdúvárosoknak megbízott hírszerzői voltak a török hódoltságban, illetve az is, hogy az itt levő falvak és mezővárosok bíráival rendszeres kapcsolatban állottak. Földrajzi fekvésénél fogva a legtöbb esetben a hódoltság peremén fekvő Szoboszló kapta az első híreket, amelyeket haladéktalanul Böszörménybe továbbítottak. A böszörményi hadnagy a kapott értesítéseket két útvonalon párhuzamosan, egyszerre juttatta tovább; az egyik irányban értesítette a dorogiakat, a nánásiakat, és a polgáriakat, esetleg a dobiakat, a büdieket és a dadaiakat, akik viszont a Sajó–Hernád melléki hajdútelepeket riasztották, másfelől a levél eredetijét átküldték Hadháza, ahonnan az a kállói kapitány kezébe, illetve Kassára került. A hadháziak értesítették a vámospércsieket.

²³ A Zsáka mellett található Böcs az újabb kutatások szerint maga is bihari, magánföldesúri telepítésű hajdútelep volt.

²⁴ Ibrány kevésbé ismert magyar végvár, a XVII. században különösen Várad eleste után játszik a helyi konfliktusokban jelentős szerepet. Ali váradi basa 1666-ban pl. panaszkodik az itteni vitéczek támadásai ellen. Vö. Egri és váradi pasák s szolnoki bégek levelezése magyar végvári kapitányokkal és hódoltsági helységekkel. 1660–1682. (S. a. r. és bev. *Izsepy Edit.*) Budapest, 1962. 263–267. o.

Nézzünk egy példát! 1668. augusztus 10-én a kolbászi bíró (Nagykunság) levélben értesítette a szoboszlói hajdúkat, hogy értesülése szerint a törökök Nánást vagy pedig Polgárt akarják felverni. „A hírmondónknak a lova is úgy elfáradt, csak alig érhetett haza” – részletezte a hírszerzés körülményeit Lenthe Bálint szoboszlói hadnagy, s egyúttal eljuttatta azt Böszörménybe. A böszörményiek a vészjóslo levél eredetijét továbbküldték, a másolatát pedig Hadháza. A riasztás egyik útvonala tehát Szoboszlóról kiindulva Böszörmény–Dorog–Nánás–Polgár, illetve Böszörmény–Hadház–Kálló s végül Böszörmény–Hadház–Vámospércs. A kassai főkapitányt pedig nyilván a kállói kapitány értesítette.

1668. szeptember 13-án ugyancsak riasztó hírek keltek szárnyra. Földes község bírájához eljutott értesülés szerint ugyanis Dévaványa térségében együtt látták a budai, az egri, a szolnoki, a temesvári, a gyulai, a váradi és a lippai törököket, s két szekér puszkapor is volt velük. Úgy hallották, hogy Polgár vagy Nánás ellen készülének. A földesiek a már szokott módon a szoboszlói hajdúkat értesítették, Lenthe Bálint szoboszlói hadnagy pedig a böszörményieket. A böszörményiek ezúttal a levél eredetijét a hadháziak közvetítésével a kállói kapitánynak juttatták el, s arra kérték őket, hogy értesítsék a vámospércsieket is. Maguk nyilván a levél másolatát továbbították a Dorog–Nánás–Polgár útvonalon. A levél eredetijét a kállói kapitány küldte fel Kassára.

A hírek olykor mélyen a hódoltság belsejéből indultak ki, hogy azok a hajdúvárosokon keresztül jussanak el Kállóba, illetve Kassára. 1668 októberében például Arad–Szeged térségében tatárokat láttak, s a híradás Dévaványáról jutott el Biharnagybajomra. A bajomi főbíró haladéktalanul levélben értesítette erről a kabaiakat, a címzés szerint úgy, hogy annak tartalmát Bárádon is olvassák el. A levél szerint bizonyos „tatár hírek” jutottak el hozzá, a tatárok egészen az aradi hídig jöttek, s onnan Szegednek fordultak. Nemrég Gyulán is volt egy fél „basa allya” török,²⁵ de hogy hová mentek, nem tudják. A kabaiak a levelet haladéktalanul Szoboszlóra küldték, s azt ott hétfőn délben már olvasták is. A híradás további útvonala nyilván a szokásos lehetett, mindenestre az eredeti irat szintén felkerült a kassai főkapitányhoz.

Egy ehhez hasonló fenyegető hír nyoma Fekete Mihály böszörményi hadnagy levelében maradt meg, amelyet 1668. december 29-én írt a nánási, a dorogi és a polgári hadnagyoknak. A riasztást ezúttal is Szoboszlóról kapta, amely szerint Földesen és Sápon „feles” számú janicsár és mintegy száz lovas mutatkozott. Kérte ezért a fenti városokat, hogy Böszörménybe a hírek továbbítására lovasokat küldjenek, mert „ki tudgya mi szándéka a Pogánnak”. A levélírást befejezve újabb fenyegető híreket kaphattak, mert a következő tartalmú utóiratot szerkesztették hozzá: minthogy a töröknek „feles a hírek”, azért „kegyelmetek Nánási, Dorogi és Polgári Uraink Seregestől jöjön ide hozzánk”. A riasztási lánc másik ága nyilván Hadház–Vámospércs volt, s a veszedelemről hírt kapott a kállói kapitány is, aki a levelet a szokásos módon a kassai főkapitányságra továbbította.

Olykor a híradás közvetlenül a böszörményiekhez jutott el. Ez derül ki Nagy István böszörményi hadnagy leveléből, amelyet 1668. szeptember 10-én keltezett a nánási, dorogi és polgári hadnagyoknak. Eszerint „szavahihető” emberük érkezett Debrecenből,

²⁵ 1664 után az egri beglerbég parancsnoksága alá mozgósítható szpáhi lovasság száma mintegy 2520 fő. Ez a létszám jelentette a korabeli magyar nyelvhasználatban a basaalja fogalmát. A fél basaalja értelemszerűen ennek a fele. Vö.: *Vass Előd*: Az egri vár török védelmi rendszere és az egri ostromzáron átjutott török levelek. In: Magyar és török végvárak. 1663–1684. (Szerk. Bodó Sándor és Szabó Jolán.) Eger, 1985. (Studia Agriensia 5.) 221. o.

aki úgy hallotta, hogy a váradi török igen nagy készüléttel van, „patkoltat szorgalmatosan”. E híradást a böszörményiek egyébként Takaró Mátyás hadházi hadnagy útján is megkapták, s e szerint arról már a kállói kapitány is értesült. A levél Nánáson keddre virradatra ott volt, s azok azt a szentmihályi (!) hajdúknak továbbították, azon kikötéssel, hogy rögtön értesítsék a tokaji végvári vitézeket. Polgárt nyilván e levél másolatával riasztották. Ez esetben a riasztási lánc tehát nem állott meg az úgynevezett „öreg” hajdúvárosok határánál, hanem továbbfutott a jórészt magánföldesúri Sajó–Hernád mellékiek felé is. A kassai főkapitányt ekkor nyilván a tokaji kapitány is értesíthette, bár azt meg kellett kapnia a kállói kapitány útján is.

Előfordult, hogy a riasztás a vámspércsiektől indult ki. A hadháziak 1668. szeptember 11-én legalább is azt írták a böszörményieknek, hogy a vámspércsiektől nyert híradás szerint Feketebátornál fél „basaalja” török mutatkozott, s a váradi basa is velük volt, aki nem is titkolja, hogy „az Hajdu városokba rablására jönne”. A kállói kapitányt ezúttal közvetlenül a vámspércsiek értesítették. A böszörményiek a riasztást kétségkívül a szokásos módon, tehát a Böszörmény–Szoboszló, illetve a Böszörmény–Dorog–Nánás–Polgár útvonalon hajtották végre. Ezt támasztja alá Kovács András böszörményi hadnagy levele, amely ugyanezen a napon kelt, s amelyet Nánásra, Dorogra és Polgárra – tehát a szokott riasztási útvonal egyik ágára – címzett, s amely a hadháziak értesülését továbbította, közös katonai fellépést szorgalmazva a török ellen. A nánásiak kötelessége volt a hírt továbbadni Szentmihályra, Büdre, Dobra, Dadára, Fehértóra és „az hova illik” a Tiszán túl való helyekre. Értesítették a tokaji végváriakat, sőt ezúttal egyenesen a kassai főkapitányt is, „mert ha Isten meg nem fordittia szándékát a Pogánnak, most leszen egyszer próbája raytunk”. A végvári katonaság értesítésének ez a módja azonban rendhagyó volt, a híreket a hajdúvárosok a legkritikább esetben juttatták el közvetlenül Felső-Magyarország főkapitányához, s hogy ez megtörtént, csak a veszély nagyságrendje igazolhatja.

A hajdúvárosok térségében a hírszerzés igazi gyűjtőpontja a kállói vár volt, személy szerint a kállói kapitány. Láthattuk, hogy a hajdúvárosok rendszerint maguk is ide juttatták el értesüléseiket, mint ahogyan innen vártak katonai segítséget is.

A kállói kapitánynak a hajdúvárosok mellett természetesen számos más hírszerzési lehetőség is rendelkezésére állott, s nagyon gyakran jutott olyan hírek birtokába, amelyek a hajdúvárosokat is közvetlenül érintették. A kállóiak ilyen esetben a kassai főkapitány mellett a hajdúságot is értesítették, rendszerint a hadházi hadnagyon keresztül.

Így értesítette például Vér Mihály kállói vicekapitány 1668 júliusában Csáky Ferenc kassai főkapitányt arról, hogy egy bizonyos királyhalmeci pribék – Galgócnál fogták el a törökök 1663-ban, s most is egy török szpáhi szolgája – híreket szolgáltatott, amely szerint a váradi török nemrégiben „ki akart jönni az kunságra, s onnét Debreczenbe...” Bár Vér Mihály a híradást fenntartással kezelte, maga is úgy látta, hogy „az Haidukon, kállaiakon, ibrániakon” valóban fenyegetőzik a török, s a tatár híreket is „igen rebesgetik”.

Ez év augusztusában Vér Mihály egy debreceni hírmondóra hivatkozva jelentette Kassára, hogy „az Török igen patkoltat s az pocsai Hidat paranczolta a debreczenieknek meg czinalni”.²⁶ Szeptemberben egy újabb levélben adta tudtul, hogy „az török valahova

²⁶ A pocsaji híd a Berettyón fontos átkelőhely. Vár ad elcste előtt a Rákócziak várszerű udvarháza is őrizte. Lásd *Détshy Mihály*: A pocsaji Rákóczi udvarház. A Bihar Múzeum Évkönyve III. Berettyóújfalú, 1982. 1660 után a váradi törökök kiemelt átkelőhelye volt, amelynek a karbantartása a debreczenieknek a kötelességét képezte. Ilyen követelésekkel a váradi törökök még uralmuk utolsó szakaszában is előálltak. Vö. *Zoltai Lajos*: Debreczen a török uralom végén. Budapest, 1905. 31. o.

készülne”, s mind a Debrecenből, mind pedig a Bagamérből²⁷ származó híradás szerint a pocsaji hídon készül átmenni. Október huszadikán jelentette Kassára, hogy aznap este vette a debreceni főbíró levelét, amelyben az a törökök készülődéséről ad hírt. Vér Mihály kállói vicegenerális az így nyert értesülést nemcsak Felső-Magyarország főkapitányának küldte meg, hanem értesítette a szatmári, az ecsedi és a tokaji végvári katonaságot is.

Olykor a törökök fogságába esett vitézek is tudták értesíteni a kállói főkapitányt az ellenség készülődéséről. Így csempészett ki például 1668 szeptemberében két fogságba esett kállói katona a váradi tömlőcből Székely Ferenc kállói kapitánynak egy levelet, amelyben a törökök készülődését adták hírül. Mint írták, a váradi basa a városból egyetlen embert sem enged ki, nyilván a hírek kiszivárgásának meggátolása céljából. Úgy hallották, hogy már csak a lipppaiakat várják. A török közelebbi céljáról bizonyosat nem tudtak, lehet, hogy a Kunságra, lehet, hogy Kálló alá készülnek, de a levél utóiratában azt írták, hogy valamelyik hajdúváros ellen indulnak, éppen ezért „most derekasan vigyázzanak”. A váradi rabok levelét is haladéktalanul a kassai főkapitányságra továbbították.

A kállói kapitány a szűkebb térség hírein kívül természetesen igyekezett értesüléseket gyűjteni a tágabb régiókból is. Így például rendszeres híradással volt az Erdélyi Fejedelemségről, az éppen akkor Krétán (Candia) zajló velencei–török háborúról.

Olykor a hajdúvárosokat a hírszerzés és -továbbítás elmulasztásával vádolták, legalábbis ez tűnik ki Takaró Mátyás hadházi hadnagy leveléből, amelyet Csáky Ferenc kassai főkapitánynak írt, s amelyben a debreceniek vádaskodása ellen védekeznek: „mivel nem csak Debrecenből, de akar honnat ércsök az hírt, éjjel nappal késedelem nélkül kültön külgük az hova illik, mivel mi hodolatlanok vagiunk, félünk és igen vigiazunk, nem ugy mint az Debreczeniek.”

A török sűrű fenyegetőzése ellen természetesen nemcsak a hírszerzés, a menekülés volt orvosság, hanem az esetleges fegyveres ellenállás is, amely természetesen ekkor már csak helyi konfliktusok elhárításában lehetett hatásos. Ráadásul a kassai főkapitány az 1660-as években már ezt is tilalmazta, nyilván magasabb katonai és politikai szempontból. Ettől függetlenül többször előfordult, hogy a hét hajdúváros fegyveresen mégis összegyűlt, bár mint a Hadház melletti táborukból Kassára jelentették, csak vigyázásul. Régebben – írták – ha valamely városnak vagy a hajdúság egészének bántódása, sérelme esett, azt közösen orvosolhatták. Kérték a főkapitányt, hogy ezt ezután is engedje meg nekik.

A hajdúvárosok így tehát hódolatlanok maradtak, nem ugyan önjerejükben, hanem a Magyar Királyság és a Török Birodalom közötti erőviszonyból adódóan. A hajdúvárosok behódolási szándékára egyébként van jelünk, nevezetesen Szoboszló esetében. A szoboszlói tanács 1668 decemberében Csáky Ferenc kassai főkapitányhoz írt levélben tudomásul vette Felső-Magyarország főkapitányának parancsát, hogy a töröknek tovább ne hódoljanak, de egyben kérték, hogy számukra más, biztonságos lakhelyet jelöljön ki, mert „mi igen pusztában hét végvárbeli Török között lakunk...” Ezt a főkapitány visszautasította. A hajdúvárosok megmaradására – mint mondotta – a végházaknál egyéb soha nem volt, s viszont. Ibrálynak például a hét hajdúváros mindenkor nagy segítségére szolgált.

A kassai főkapitányság jogköréhez tartozott a hajdúvárosok fegyveres erejének megmustrálása is. Amikor Csáky István szatmári kapitány ráírt a polgáriakra, hogy Szentmihálynál megsemmisítésre álljanak ki, azok tiltakoztak, mondván, soha a kassai fő- vagy vicekapitány fennhatósága alól ki nem vonták őket. Arra is hivatkoztak, hogy

²⁷ Bagamér a bihari kishajdúvárosok egyik legjelentősebbike. 1660 után töröknek hódolt hely, de kiváltságolásának tudatát szívósan őrizte.

a török előtt „czégéres Lárma” lesz a dologból. Pontosan nem ismert okok miatt a helyzet valójában az lehetett, hogy a polgári hajdúk ereje jobban meggyengülhetett a többi hajdúvárosnál, esetleg földrajzi helyzetükből adódóan úgy érezhették, hogy a katonai készenlét számukra kevésbé fontos. Mindenesetre Csáky István felső-magyarországi főkapitány – igaz csak 1686-ban – mentesítette őket a tényleges katonai szolgálattól, s mindamelllett levélhordásra kötelezte őket.²⁸ Igaz, a „postálkodás” ugyancsak fontos katonai feladat volt, de ezzel a mezővárosi és falusi bírák is tartoztak.

Adatainkból az is kitűnik, hogy a hajdúvárosok rendszeres gazdasági kapcsolatban állottak Felső-Magyarország főkapitányával, személy szerint Csáky Ferencel. Olykor ez csak kisebb-nagyobb ajándékok küldéséből állott. Így küldött például Nagy László polgári substitus hadnagy nemes tanácsával együtt a főkapitánynak kétszáz válogatott dinnyét, bár ezt Csáky Ferenc parancsára és kívánságára tették. Vajda György dorogi hadnagy pedig két meddő tehenet ígért ajándékba. Gyakran előfordult, hogy a hajdúvárosok pénzzel is kisegítették a főkapitányt. Így például Takaró Mátyás hadházi hadnagy „bizonyos Summa pénzékért” lett kezes a főkapitány emberei kívánságára, akik Debrecen térségében vágómarhákat vásároltak, de az erre kapott összeg úgy látszik, kevés lett. A jelek szerint tehát Csáky Ferenc bekapcsolódott az akkor igen jövedelmező marhakereskedelembé, s ebben a hajdúvárosok is segítettek. Adataink tehát arra utalnak, hogy a Szejdi-járás után általános gazdasági tönkremenésről nem volt szó.²⁹

A Forgách-féle instrukciók értelmében a hajdúvárosok fellebbviteli és ellenőrzési fóruma a kassai főkapitány hadiszéke. A gyakorlatban ez természetesen nemcsak katonai és hírszerzési, hírtovábbítási feladatokat jelentett, hanem a városok általános felügyeletét is. A kassai főkapitány hadiszéke volt a hajdúvárosok bíróságain hozott ítéletek fellebbezési fóruma. Igaz, az ilyen esetek száma kevés, vagy legalábbis kevésről van tudomásunk. Az egész XVII. század története alatt is mindössze négy ismeretes! Gyakoribbak az olyan esetek, amelyekben a városok tanácsa vagy nem érezte magát illetékesnek, vagy pedig ereje nem volt elképzelésének érvényesítéséhez, s ehhez a kassai főkapitány segítségét kérte.

Így például Dorog város tanácsa egy anyagi jellegű visszaélés rendezéséhez kérte Pethő Zsigmond vicegenerális segítségét. Raduly András, a város volt borbírája került

²⁸ „megh paranczoltam volt, hogy az Polgariak is tartozzanak az töb Hajdu Várossiak közzé katonákat adni, mind azon által mint hogy másként kegyelmes urunk cő Felsőge szolgálattyában kelletik foglalatoskodniok, és mind Szolnok, s mind penigh más felé Levelekkel s más paranczoltiban es szükséges dolgaiban cő felségének faradozniok, czekek megh tekintvén, meg engedtük, hogy levelünk mellet megh maradhassanak békével othon, s semmi katonat ne tartozzanak az Hajdu Várossiak közzé adni, Paranczollyuk annak okáért Generalis Tisztünk s Authoritásunk szerent, botunk s dyspositionk alat levőknek az említett Polgariakat ez irant megh ne haboricza, s javokban megh karosítani ne mereszellye. Nec secus facturi.” Tokaj, 1686. aug. 9. Csáky István kassai főkapitány pátcnslevele a polgáriaknak, HBML IV. A. 5012. h. F. II. No. 17. *Balogh István ezt az időpontot (Polgár története. Polgár, 1974. Polgár a hajdúvárosok sorában 1608–1717. c. fejezet, 109. o.) sajnálatos elírás hiba miatt 1636-ra tette.*

²⁹ Mindenesetre a vaskéri béke után a hajdúvárosok marhakereskedése jelentősen visszacsúszott. Benczédi László szerint a háború után első ízben, 1668 augusztusában hajtottak csak újra marhacordát Pozsony piacára. Ennek okát abban adták elő, hogy a török félelem miatt a régi szokott úton nem hozhatják fel a marhát, Zólyom felé kell kerülniük, „mostani útjukban is félrecsvén a harangot, úgy támadtanak rájuk”. *Benczédi László: Rendiség, abszolutizmus és centralizáció a XVII. század végi Magyarországon. 1684–1685. Budapest, 1980. 141. o. 4. jegyz.* Adatainkból azonban kitűnik hogy ez – amennyiben állításuk igaz – csak a saját szakkalukra üzött kereskedelemre áll. Marhatartás cladásra tovább folyt, igaz, közvetítőknél, a kassai főkapitány embereink. E tevékenység összefüggésben állhatott a végvárok ellátásával is. Erre vonatkozóan lásd *R. Várkonyi Ágnes: Ellátás és társadalom. In: Végvári élelmézés a 16–17. századi Magyarországon. (Szerk. Petercsák Tivadar és Berecz Mátyás.) Eger, 2001. (Studia Agricensia 22.) 9–35. o.*

ugyanis sikkasztás és csalás gyanújába, ezért a város tanácsa megfogatta és a kállói várba küldette, de ott szabadon bocsátották. Az ügyben Kassáról várták az igazságos döntést, s egyben mellékelték a perben lefolyt ügy iratait is. Rendkívül érdekes Lenthe Bálint szoboszlói hadnagy kérelme a kassai főkapitányhoz, amelyben egy adósság ügyének rendezését kéri, s amelynek lényege az, hogy a városban lakó Horvát Istvánnak ne kelljen más vármegyében levő bíróság elé állani.³⁰

A nánási tanács egy gyilkossági ügyben fordult Kassára. Csiszár Mihály ottani nemesember ugyanis késsel a szíve táján megsebesítette az iskolamestert. Más forrásból tudjuk, hogy a sértettet Böszörménybe szállították ugyan a felcserhez, de ott meghalt.³¹ Csiszár a tetthelyről elfutott, de mint nemesembert a tanács nem merete megfogadni, s ehhez kérték a főkapitány engedelmét.

A kassai főkapitány a városok tisztújításánál egyedül a hadnagyok személyébe szólt bele, illetve azok megválasztását megerősítés végett jelteni kellett a főkapitánynak. Ez egyébként a Forgách-féle instrukciók szellemében történt, de ehhez a gyakorlathoz a XVII. század első felében a bihari hajdúvárosok esetében az Erdélyi Fejedelemség is ragaszkodott. Alapelv volt, hogy a város „Tiszt nélkül” nem lehet, s vitás esetben a felső-magyarországi főkapitány ragaszkodott ahhoz, hogy a megválasztott személy a kassai hadiszékre jöjjön fel, s így ítélhesse meg alkalmasságát. Addig tiszte csak ideiglenesnek számított.

A városok első emberének személye alapvetően bizalmi jellegű volt, s adott esetben a kassai főkapitány akarata érvényesült. Történt ugyanis, hogy 1668-ban Böszörményben Kovács Andrászt választották meg a hadnagyságra a „Vitézleő rendeknek az Tanáccsal való egyező értelméből”. Fel is ment Kassára a többi hat hajdúváros egyetértésével, kérve tisztében való megerősítését. Ez azonban – nem tudni, miért – nem történt meg! Sőt, Csáky Ferenc a böszörményiek akarata és megkérdezése nélkül a város nagy megdöbbenésére más személyt – Fekete Mihályt – nevezett ki hadnagynak. Ez ellen ugyan protestáltak, mindhiába. Ugyancsak más forrásból tudjuk, hogy Fekete Mihály megmaradt hadnagynak, noha a város később is írt ellene panaszos levelet.³² Ez az eset mindennél jobban bizonyítja azt, milyen nagy, sőt döntő volt a kassai főkapitány szava a hajdúvárosok belső életében, legalábbis ami a legfelső vezetést illeti. S nem véletlenül, hiszen a fent leírt hírszerzési és riasztási lánc rajta, rajtuk keresztül működhetett, s mint ilyen, elsődleges katonai fontossággal bírt.³³

³⁰ Ebben az esetben a városi joghatóság integritásának védelméről van szó, amely a hajdúvárosok születtében lévő joghatóságának fontos eleme. Egy későbbi példa ennek fontosságára: 1729-ben, egy bizonyos Egri Ferenc nevű, s a margitai földön az egri káptalan kerülője által elfogott s a szoboszlói magisztrátusnak átadott tolvajt, a káptalan kérésére sem voltak hajlandók visszaszolgáltatni. A Hajdúkerület gyakorlatilag arra adott utasítást a szoboszlói magisztrátusnak, hogy a városok és a kerület joghatósága épségénck megóvása érdekében gyorsított eljárásban hozza meg ítéletét, amelyet fellebbviteli fórumként ugyanolyan gyorsan helyben is hagyott. Vö. *Nyakas Miklós*: Hajdúkerületi státútumok 1696/8–1844. i. m. 17. o.

³¹ Rápóti Papp Mihály jegyzéseiben említi az esetet. Változatos élete során több hajdúvárosban volt református prédikátor. Rápóti Papp Mihály naplója: Tiszántúli Református Egyházkerület Kézirattára. R. 540. Lényeges részeit közölve: Sárospataki Füzetek, 1859. évf.

³² A böszörményi hajdúk ekkor arra panaszkodnak, hogy a nevezett hadnagy a város romlására nemcsak mocskolja, szidalmazza, hamisolja és öléssel fenyegeti a város elcít, hanem azt agyba veréssel be is váltja. Kéri Csáky Ferenc kassai főkapitányt, szabadítsa meg a várost Fekete Mihálytól. A böszörményi hajdúk panaszelevele 1670-ből. Közli *Csorba Csaba. Múzeumi Kurír*, 1970. július. 3. sz. 34. o.

³³ Magyarország katonai tehervállalására, a haderő jelentőségére, crénycire és krlátaira újabban lásd *Czigány István*: Reform vagy kudarc. Kísérletck a magyarországi katonaság beillesztésére a Habsburg Birodalom haderejébe. 1600–1700. Budapest, 2004. 180–189. o.

Miklós Nyakas

THE INTELLIGENCE AND ALARM SERVICE OF THE HAIDUK TOWNS
IN SZABOLCS COUNTY AFTER THE SURRENDER OF VÁRAD

Summary

The Haiduk towns in Szabolcs County owe their existence to the privileges they were provided as a result of István Bocskai's war of independence. In compliance with the Vienna Peace Treaty of 1606, the Haiduk settlements came under the authority of Royal Hungary again, but later belonged to Royal Hungary and Transylvania intermittently. Both parties considered the Haiduk towns to be sources of useful information. This opinion was enhanced by the fact that these towns of military significance were located in the territory of Ottoman-occupied Hungary or in the frontier district, with important connections to the regions under Ottoman rule. Since the Haiduk settlements were always regarded by the Ottoman Empire as a thorn in the side, they established and maintained their independent intelligence service, and shared the obtained information with the leaders of Royal Hungary and Transylvania. Belonging under the authority of the captain general of Kassa, in fact they formed a part of the military frontier district. In the Haiduk towns of Szabolcs County, there was always one person that kept a firm hand on all the information: initially it was Péter Halasi Fekete, captain of Szoboszló, and later it was the captain of Hajdúböszörmény, a town which had developed to be the centre of the region.

Subsequent to Várad's surrender to the Turks, the accuracy of the intelligence service proved to be a key issue. The period that followed the Vasvár Peace Treaty should be regarded as half-war, half-peace. The appearance of Thököly's rebels made the situation even more complicated. The Turkish military in the frontier district nearby, and especially in Várad, was serious about subjugating the Haiduk towns in Szabolcs County. The castle of Székelyhíd had been a vital link in the anti-Ottoman defence system until it had to be demolished in accordance with the Vasvár Peace Treaty. The relations between the Turks and the residents of the Haiduk towns were also soured by the raids that the Hungarian soldiers of the military frontier district carried out in the area under Ottoman rule, often with the participation of the Haiduks. Although the captain general of Kassa strictly forbade these raids in order to maintain peace between the two countries, he was rather unsuccessful. The raids often led to incidents with the Turks. The available sources prove that the Haiduk towns had their commissioned intelligence agents in Ottoman-occupied Hungary, and that they had contacts with the judges of the villages and towns in the area. Owing to its geopolitical situation, i.e. being located at the Turkish-Hungarian border, the news usually reached Szoboszló first, to be immediately forwarded to Böszörmény. The lieutenant of Böszörmény transmitted the messages in two directions at the same time: on the one hand, he informed the residents of Dorog, Nánás, Polgár, Dob, Búd and Dada, who then alarmed the Haiduk settlements by the Rivers Sajó and Hernád; on the other hand, he sent the original communication to Hadház, from where it arrived at the hands of the captain of Kálló, and then to Kassa. From Hadház the residents of Vámospércs were also informed. There were two versions of this communication system: one had its starting point in Böszörmény, and the other in Vámospércs.

In the region of the Haiduk towns, intelligence centred around the castle of Kálló. That is where the Haiduk settlements sent their news, and from there they expected military support and information. They were ready to withstand the Turkish raids, even though they could only repel attacks of local significance. Moreover, in the 1660s, the captain general of Kassa forbade the resistance, considering higher military and political aspects. The Haiduk towns maintained economic relations with the captain general of Upper Hungary, who joined the paying business of cattle export, with the assistance of the Haiduks. Consequently, there was no overall economic crisis. The captain general of Kassa was not only the military, but also the administrative and legislative authority of the Haiduk towns. It was laid down as a principle that there could be no town "without an officer", so in case any unsettled questions had arisen, the captain general of Upper Hungary insisted that the settlement's captain (or lieutenant) appeared in the military court in Kassa, so that his abilities could be judged. As for lower levels of administration and other fields, the Haiduk towns enjoyed the benefits of unrestricted autonomy.

*Miklós Nyakas*LA CHAÎNE DE RENSEIGNEMENTS ET DE MISE EN ALERTE DES VILLES DE HAÏDOUCS
DE SZABOLCS APRÈS LA CHUTE DE VÁRAD*Résumé*

Les villes de haïdoucs de Szabolcs sont nées grâce aux privilèges accordés par Bocskai à l'issue de la guerre d'indépendance. En vertu de l'accord de paix de Vienne (1606), elles relevaient de l'autorité de la couronne hongroise, mais nous savons que, par la suite, elles appartenaient tantôt au Royaume de Hongrie, tantôt à la Transylvanie. En tout cas, les deux parties comptaient sur les villes de haïdoucs en tant que sources de renseignements. En effet, ces villes militaires de haïdoucs disposaient de relations indispensables avec le territoire sous domination turque où elles se trouvaient pour la plupart. Puisque l'Empire ottoman n'a jamais apprécié leur existence, les villes de haïdoucs ont créé et exploité – indépendamment même de toutes exigences ou ordres supérieurs – leurs propres services de renseignements, puis elles ont partagé les informations ainsi obtenues avec les dirigeants du Royaume ou de la Transylvanie. Du point de vue administratif, elles relevaient du commandement général de Kassa et faisaient ainsi partie du réseau des forteresses des confins. Dans le cas des villes de haïdoucs de Szabolcs, conformément aux instructions, les informations ont été centralisées d'abord sous la houlette du commandant de Szoboszla, Péter Halasi Fekete, puis du commandant de Hajdúböszörmény devenu la première ville de la région.

Depuis la prise de Várad par les Turcs, les renseignements précis avaient une importance particulière. La période suivant la paix de Vasvár peut être considérée comme une époque à mi-chemin entre la paix et la guerre, et l'apparition des kouroutz de Thököly a continué de brouiller cette situation. Les troupes des forteresses turques des confins proches – surtout Várad – ont pris au sérieux l'assujettissement des villes de haïdoucs de Szabolcs. Pendant un certain temps, le fort de Székelyhid constituait un obstacle, mais la paix de Vasvár a ordonné sa démolition. Les incursions effectuées par les soldats des forteresses des confins et parfois les haïdoucs sur le territoire sous domination turque ont envenimé les relations entre les Turcs et les villes haïdoucs. Dans l'intérêt du maintien de la paix entre les États, le commandant général de Kassa a formellement interdit ces pillages, mais sans résultats. Les actions menées par les soldats des confins sur le territoire dominé par les Turcs ont souvent provoqué des affrontements. Selon les documents disponibles, les villes de haïdoucs avaient leurs informateurs sur le territoire dominé par les Turcs et elles entretenaient des contacts réguliers avec les magistrats des villages et des villes agricoles y situés. En raison de sa situation géographique, c'est Szoboszló qui a, en général, recueilli les premières informations aussitôt retransmises à Böszörmény. Le sous-lieutenant de Böszörmény a fait acheminer ces renseignements sur deux itinéraires en même temps : dans une direction il a informé Dorog, Nánás, Polgár et éventuellement Dob, Búd et Dada qui, à leur tour, ont averti les colonies de haïdoucs près de la Sajó et de la Hernád. Par ailleurs, l'original de la lettre a été envoyé à Hadház, puis au commandant de Kálló et à Kassa, puis Hadház a informé Vámospércs. Ce système avait plusieurs versions, l'une partant de Böszörmény, l'autre de Vámospércs.

Dans la région des villes de haïdoucs, c'est le fort de Kálló qui était la plaque tournante des services de renseignements. D'une part, les villes de haïdoucs y ont fait parvenir leurs informations, d'autre part elles comptaient sur lui pour l'aide militaire et les autres informations. Les villes de haïdoucs ont même participé à la résistance armée contre les incursions turques qui n'étaient désormais efficaces que dans les conflits locaux. De plus, le commandant général de Kassa l'a interdite dans les années 1660 certainement pour des raisons militaires et politiques supérieures. Les villes de haïdoucs entretenaient des relations économiques régulières avec le commandant général de la Haute-Hongrie qui participait au commerce très rentable des bestiaux en partie à l'aide des villes de haïdoucs. L'économie donc était loin d'être ruinée. Le commandement général de Kassa était l'autorité supérieure des villes de haïdoucs non seulement du point de vue militaire mais aussi administratif et judiciaire. Il existait un principe de base selon lequel la ville ne pouvait rester « sans Officier ». Ainsi en cas de litige, le commandant général de la Haute-Hongrie tenait à juger au Tribunal militaire de Kassa l'aptitude de la personne élue commandant (sous-lieutenant). Sur les niveaux administratifs inférieurs et dans d'autres domaines, les villes de haïdoucs bénéficiaient d'une autonomie totale.

Miklós Nyakas

DER NACHRICHTENDIENST UND DAS WARNSYSTEM DER HAIDUCKENSTÄDTE
IM KOMITAT SZABOLCS NACH DEM FALL VON VÁRAD (WARDEIN)

Resümee

Die Haiduckenstädte des Komitats Szabolcs verdanken ihr Sein als Ergebnis des Freiheitskampfes von Bocskai den Privilegien von Bocskai. Im Sinne des Friedensschlusses zu Wien (1606) kamen sie zwar unter die Hoheit der ungarischen Krone zurück, wir wissen jedoch, dass sie in der Folgezeit abwechselnd zum Königreich Ungarn und zu Siebenbürgen gehörten. Auf die Haiduckenstädte zählten beide Parteien – sowohl das Königreich Ungarn, als auch Siebenbürgen – als Nachrichtenquelle. Dies wurde dadurch verstärkt, dass die Haiduckenstädte, als militärische Kräfte, die auf dem türkischen Besatzungsgebiet oder an dessen Rand angesiedelt waren, über schwer zu entbehrende Beziehungen in Richtung der Gebiete mit Türkenherrschaft verfügten. Da sie dem Türkischen Reich bis zuletzt ein Dorn im Auge waren, bauten die Haiduckenstädte ihren eigenen Nachrichtendienst auch unabhängig von einem Befehl, bzw. einer Erwartung aus, und betrieben ihn auch. Die so gewonnenen Erkenntnisse teilten sie den Führungspersonen des Königreichs und Siebenbürgens mit. Organisatorisch gehörten sie zum Distriktenkapitän von Kaschau, bildeten also in diesem Sinne einen Teil des Grenzfestungssystems. Im Falle der Haiduckenstädte von Szabolcs sammelten sich die Nachrichten, Informationen der Instruktion zufolge und auch tatsächlich in der Hand von Péter Fekete von Halas, der zuerst Kapitän von Szoboszló, anschließend Kapitän von Hajdúböszörmény war, das tatsächlich zur ersten Stadt und zum formalen Zentrum wurde.

Seitdem Várad (Wardein) in die Hände der Türken gefallen war, wurde der präzise Nachrichtendienst wichtiger, als alles andere. Den Zeitraum nach dem Frieden von Vasvár (Eisenburg) können wir teils als Frieden, teils als Krieg ansehen. Das Erscheinen der Kurutzen von Thököly machte schließlich die ganze Situation unüberschaubar. Dem Soldatentum der nahe gelegenen türkischen Grenzfestungen – in erster Linie von Várad – war die Unterwerfung der Haiduckenstädte des Komitats Szabolcs ernst. Die Burg von Székelyhid stellte eine Zeit lang ein ernstes Hindernis dar, doch musste sie im Sinne des Friedens von Vasvár niedergehauen werden. Die Beziehung zwischen den Türken und den Haiduckenstädten wurde auch durch die Streifzüge der ungarischen Grenzfestungssoldaten in das Besatzungsgebiet beeinträchtigt, an der gelegentlich auch die Haiduckenstädte teilnahmen. Der Distriktenkapitän von Kaschau untersagte im Interesse des Schutzes des zwischenstaatlichen Friedens die Streifzüge im Besatzungsgebiet – bekanntlich mit wenig Erfolg. Die Unterfangen der Grenzfestungssoldaten im Besatzungsgebiet führten oft zu Zusammenstößen mit den Türken. Aus den zur Verfügung stehenden Daten geht hervor, dass die Haiduckenstädte im türkischen Besatzungsgebiet beauftragte Spione hatten, bzw. auch, dass sie mit den Richtern der hiesigen Dörfer und Marktflecken in regelmäßigem Kontakt standen. Die ersten Nachrichten gelangten in den meisten Fällen – infolge seiner geografischen Lage – zuerst nach Szoboszló, und wurden umgehend nach Böszörmény weitergeleitet. Der Leutnant von Böszörmény leitete die erhaltenen Informationen parallel und gleichzeitig auf zwei verschiedenen Wegen weiter: einerseits informierte er Dorog, Nánás und Polgár, eventuell auch Dob, Büdi und Dada, die ihrerseits die Haiduckensiedlungen entlang der Flüsse Sajó und Hernád informierten, andererseits schickte er das Original des Briefes nach Hadház, von wo aus dieser zu Händen des Kapitäns von Kálló, bzw. nach Kaschau kam. Hadház informierte Vámospércs. Dieses System hatte auch eine Variante, bei der die Informationen aus Böszörmény, und auch eine, bei der sie aus Vámospércs losgingen.

Im Gebiet der Haiduckenstädte war der eigentliche Sammelpunkt des Nachrichtendienstes die Burg von Kálló. Die Haiduckenstädte leiteten ihre Informationen im Allgemeinen selbst hierhin, genauso, wie sie militärische Hilfe und Informationen aus dieser Burg erwarteten. Gegen die türkischen Streifzüge übernahmen sie auch den bewaffneten Widerstand, der zu dieser Zeit nur mehr in der Abwendung örtlicher Konflikte effizient sein konnte. Noch dazu wurde auch dies in den 1660er Jahren durch den Distriktenkapitän von Kaschau verboten, offensichtlich aus höheren militärischen und politischen Aspekten. Die Haiduckenstädte standen in regelmäßigem wirtschaft-

lichen Kontakt mit dem Distriktenkapitän von Ober-Ungarn, der sich in den recht ertragreichen Viehhandel einschaltete; dabei waren auch die Haiduckenstädte behilflich. Hinsichtlich dieser Handelskontakte konnte also von allgemeinem wirtschaftlichem Bankrott nicht die Rede sein. Der Distriktenkapitän von Kaschau war nicht nur militärisch Vorgesetzter der Haiduckenstädte, sondern auch aus dem Aspekt der Verwaltung und der Gerichtsbarkeit. Es war ein Grundprinzip, dass die Stadt nicht „ohne Offizier“ sein kann. In Streitfällen hielt der Distriktenkapitän von Ober-Ungarn daran fest, dass die Person, die zum Kapitän (Leutnant) ernannt worden war, zum Kriegstribunal von Kaschau heraufkommt, damit so seine Eignung beurteilt werden kann. Auf niedrigeren Verwaltungsebenen und sonstigen Gebieten hatten die Haiduckenstädte eine vollständige Autonomie.

Миклош Ньакаш

ЦЕПЬ РАЗВЕДКИ И ОПОВЕЩЕНИЯ ПО ТРЕВОГЕ ГАЙДУЦКИХ ГОРОДОВ САБОЛЬСКОГО КРАЯ ПОСЛЕ ПАДЕНИЯ КРЕПОСТИ ВАРАД

Резюме

Гайдуцкие города Сабольского края в результате освободительной борьбы Бочкаи благодаря Бочкаи получили свои привилегии. Хотя в результате заключения венского мирного договора (в 1606 году) они были возвращены в подчинение венгерской короне, но как мы знаем, позднее они попеременно принадлежали то Венгерскому Королевству, то Трансильвании. Во всяком случае на гайдуцкие города, как источники разведывательных данных, рассчитывали обе стороны – как Венгерское Королевство, так и Трансильвания. Важность этих городов повышалась за счет того факта, что на территории гайдуцких городов и их окрестностей, как практически на подчиненной территории, развертывались воинские силы, располагавшие связями с территориями, находившимися в подчинении туркам, чем невозможно было пренебречь. Так как эти воинские формирования до конца оставались бревном в глазу турок, гайдуцкие города, не ожидая приказа или побуждения свыше, сами создавали и приводили в действие свои собственные разведывательные службы, и приобретенными таким образом разведывательными сведениями делились с руководством Венгерского Королевства или Трансильвании. В штатно-организационном отношении они принадлежали к Главнокомандованию города Кашша, в таком смысле они составляли часть системы оконечных крепостей. Что касается гайдуцких городов Сабольского края, то как по инструкции, так и фактически полученные разведывательные сведения сосредотачивались в одних руках, сначала в руках собослойского капитана Петера Халаши Фекете, а затем под руководством капитана селение Хайдубёсёрмень стало действительно первым городом, а затем и формально было провозглашено центром региона.

С момента перехода крепости Варад в руки турок получение точных разведывательных данных оказалось самой важнейшей задачей. Период после заключения вашварского мира можно рассматривать скорее всего полумиром–полувойной. Появление на арене борьбы куруцев Тёкёли сделало окончательно запутанной и непросматриваемой обстановку. Воинство близлежащих турецких оконечных крепостей – прежде всего крепости Варад – весьма серьезно относилось к мысли о подчинении сабольских гайдуцких городов. Крепость Секейхид одно время означала серьезное препятствие, но согласно условиям вашварского мира этот мост был разрушен. Отношения между турками и жителями гайдуцких городов серьезно омрачали рейдовые набеги со стороны жителей венгерских оконечных крепостей, в этих грабительских набегах от случая к случаю охотно участвовали и жители гайдуцких городов. Главнокомандующий крепости Кашша в целях сохранения межгосударственного мира строго запрещал акции по ограблению населения и в целях заполнения трофеев, но общеизвестным является плачевный результат этих запретов. Военные предпринимательские вылазки жителей оконечных крепостей зачастую приводили к стычкам с турками. Из имеющихся в распоряжении данных видно, что гайдуцкие города располагали

собственными надежными разведчиками в находившихся в турецком подчинении городах и населенных пунктах, более того они поддерживали систематическую связь с мировыми судьями имевшихся здесь деревень и сельских городов. Исходя из своего географического положения в большинстве случаев находившийся в пограничной зоне город Собосло первым получал данные разведки, которые без промедления передавались в Бёсёрмень. Лейтенант города Бёсёрмень полученные им сведения передавал далее параллельно по двум направлениям, в одном направлении он оповещал жителей Дорога, Нанаша и Полгара, иногда пунктов Доби, Бюди и Жажи, которые в свою очередь оповещали по тревоге гайдуцкие поселения у притоков рек Шайо–Хернад, с другой стороны, оригинал письма направлялся в Хадхаза, откуда его передавали в руки капитана крепости Калло и в Кашшу. Жители Хадхаза оповещали жителей Вамошперчи. У этой системы имелся также альтернативный вариант, исходящий из Бёсёрмени, и другой вариант, отправлявшийся из Вамошперчи.

В регионе гайдуцких городов настоящим сборным пунктом разведанных была крепость Калло. Гайдуцкие города, как правило, и сами передавали сюда имевшиеся у них сведения, так же как отсюда они ожидали и военной поддержки и военных известий. Они брали на себя и оказание вооруженного сопротивления турецким рейдовым набегам, что могло быть эффективным уже лишь в отражении местных конфликтов с турками. В довершение ко всему Главнокомандующий Кашши в 1660 годах уже запрещал и это, очевидно, исходя из более высоких политических и военных соображений. Гайдуцкие города поддерживали систематические хозяйственные связи с главнокомандующим Северной Венгрии, который подключился в весьма прибыльную торговлю рогатым скотом, и в этом ему помогали и гайдуцкие города. Таким образом после Сейдского нашествия не могло идти речи о всеобщем экономическом разорении. Главнокомандование Кашши было не только высестоящим командованием гайдуцких городов, оно было управляющим, административным и судебным органом. Основным принципом было то, что город не может быть „без вышестоящего.“ В спорных случаях главнокомандующий Северной Венгрии настаивал на том, чтобы лицо, избранное капитаном (лейтенантом), поднималось на военную трибуну города Кашша, чтобы таким образом можно было оценить его пригодность. На более низких административных уровнях и в других областях гайдуцкие города пользовались абсолютной автономией.

Megjelent

a *Hadtörténelmi Közlemények 1997–2004*

CD-ROM

az Arcanum Adatbázis Kft.

kiadásában.

A CD tartalmazza az 1997 és 2004 (első szám) közötti hét évfolyam teljes anyagát, köztük olyan, jelentős visszhangot kiváltott emlékszámokét, mint például a két 1848/49-es emlékszám, a „Memoria rerum Sigismundi regis” alcímű Zsigmond király emlékszám, valamint a Rákóczi-emlékszám. Ezenkívül megtalálható rajta az 1888-tól 2000-ig megjelent évfolyamok teljes tartalommutatója. A CD-n található keresőprogram a legutóbbi hét évfolyam szövegében teljes körű (az összes szóra, kifejezésre, az írások címeire, szerzőire stb.) keresést biztosít.

A CD ára 6250 Ft/db (az ár tartalmazza a 20% ÁFÁ-t).

A CD-ROM-ok megrendelhetők, illetve megvásárolhatók az Arcanum Adatbázis Kft.-nél: 1115 Budapest, Fejér Lipót u. 12. Tel.: 481-09-00